

Οι αξίες της Ανώτατης Εκπαίδευσης και οι πιστοποιήσεις των ιδρυμάτων

Γιώργος Τζιρίτας
Καθηγητής Επιστήμης Υπολογιστών
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: tziritas@csd.uoc.gr

Αν υπήρχε ένα θέμα που θα έπρεπε να συζητηθεί σε βάθος στο πλαίσιο του λεγόμενου «Εθνικού Διαλόγου για την Παιδεία», αυτό ήταν το θέμα της Αξιολόγησης του έργου των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Αντίθετα με λύπη διαπιστώνουμε ότι όσο προχωράει ο χρόνος η συζήτηση συσκοτίζεται, ώστε και οι άμεσα εμπλεκόμενοι να δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν τα τεκταινόμενα, να αντιληφθούν τις λύσεις που προτείνονται και κύρια να παρέμβουν ως έχοντες άμεση γνώση των λειτουργιών της Εκπαίδευσης. Οι δε σχετικές ανακοινώσεις του Υπουργείου κατά το ύφος θυμίζουν περισσότερο πολεμικά ανακοινωθέντα, παρά πειστικές προσεγγίσεις ενός εξαιρετικά δύσκολου και ευαίσθητου θέματος. Θα επικεντρωθούμε στα Πανεπιστήμια, αφού οι έντονες αντιπαραθέσεις εντοπίζονται σε αυτά.

Στα ελληνικά Πανεπιστήμια δεν υπάρχει εμπειρία κοινά αποδεκτά προσεγγίσεων αξιολόγησης του εκπαιδευτικού και ερευνητικού έργου. Εξαιρούνται προφανώς οι εξετάσεις των φοιτητών που κατά μία έννοια κρίνουν και τους διδάσκοντες, κι εξαιρούνται επίσης οι κρίσεις για εκλογή ή για εξέλιξη των καθηγητών. Συνολική αξιολόγηση του έργου των Πανεπιστημίων, εκπαιδευτικού, ερευνητικού και διοικητικού, δεν γίνεται. Σε μια εποχή μαζικής πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και εκδημοκρατισμού των Πανεπιστημίων, η αξιολόγηση του προσφερόμενου έργου αποτελεί αναγκαιότητα. Η ανάγκη καθίσταται επιτακτικότερη λόγω της ευρωπαϊκής σύγκλισης.

Η ευρωπαϊκή εναρμόνιση

Στις 25 Μαΐου 1998 τέσσερις Υπουργοί Παιδείας (Γαλλίας, Ιταλίας, Μεγάλης Βρετανίας και Γερμανίας) κάλεσαν την ευρωπαϊκή ήπειρο που γέννησε τα Πανεπιστήμια να προχωρήσει στη δημιουργία της Ευρώπης της Γνώσης, και όχι μόνο των Τραπεζών και της οικονομίας¹. Ξεκίνησε μια διαδικασία πρωτόγνωρη με σταθμούς τη Μπολώνια, την Πράγα, το Βερολίνο και προσεχώς το Μπέργκεν της Νορβηγίας. Ο δρόμος προς την οικοδόμηση του Ευρωπαϊκού Χώρου της Ανώτατης Εκπαίδευσης δεν είναι απλός, δεν είναι ευθύς και είναι γεμάτος αντιφάσεις και αντιπαραθέσεις, γιατί όπως είναι φυσικό διαφορετικές προσεγγίσεις του κοινωνικού ρόλου των Πανεπιστημίων οδηγεί σε διαφορετικές πολιτικές. Ανεξάρτητα από αυτό, πρόκειται για μια ιστορική αλλαγή, αφού για πρώτη φορά όλες σχεδόν οι χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου και πέραν της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετέχουν και παρακολουθούν τη διαδικασία.

Η εναρμόνιση διαφορετικών εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων απαιτεί κάποια ελάχιστα πρότυπα συναντίληψης για την ποιότητα του έργου των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Ο στόχος που τέθηκε το 1999 στη Μπολώνια ήταν η συνεργασία για τη διασφάλιση της ποιότητας με τη χρήση συγκρίσιμων κριτηρίων και μεθοδολογιών².

Στη συνάντηση του Βερολίνου (2003) η διασφάλιση της ποιότητας, που θα μπορούσε να περιλαμβάνει την αξιολόγηση, τον έλεγχο και την πιστοποίηση, βρέθηκε στο κέντρο του ενδιαφέροντος των Υπουργών Παιδείας³. Ζήτησαν όπως τα Εθνικά Συστήματα Διασφάλισης της Ποιότητας περιλάβουν:

- τον προσδιορισμό των αρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων φορέων,
- την αξιολόγηση των προγραμμάτων, περιλαμβάνοντας εσωτερική αξιολόγηση, εξωτερική επιθεώρηση, συμμετοχή των φοιτητών και δημοσίευση των αποτελεσμάτων,
- ένα σύστημα πιστοποίησης ή επικύρωσης,

¹ http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/980525SORBONNE_DECLARATION.PDF

² http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/990719BOLOGNA_DECLARATION.PDF

³ http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/030919Berlin_Communique.PDF

- διεθνή συνεργασία και δικτύωση.

Οι Υπουργοί ζήτησαν ακόμα να προετοιμασθεί για το 2005 ένα κοινά αποδεκτό σύνολο προτύπων, διαδικασιών και κατευθυντήριων γραμμών για τη διασφάλιση της ποιότητας και να αναζητηθούν τρόποι για την ομότιμη επιθεώρηση των φορέων διασφάλισης της ποιότητας και/ή πιστοποίησης.

Ο Ευρωπαϊκός Σύνδεσμος για τη Διασφάλιση της Ποιότητας (European Association for Quality Assurance in Higher Education) μετά από διαβουλεύσεις με όλους τους μετέχοντες φορείς κατέθεσε τα πορίσματά της περί τα τέλη Φεβρουαρίου 2005⁴. Εισαγωγικά αναφέρεται: «Ο Ευρωπαϊκός Χώρος της Ανώτατης Εκπαίδευσης χαρακτηρίζεται από διαφορετικότητα στα πολιτικά συστήματα, τα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης, τις πολιτιστικές, κοινωνικές και παιδαγωγικές παραδόσεις, τις γλώσσες και τις αποστολές των εκπαιδευτικών συστημάτων. Επομένως μια μονολιθική προσέγγιση της ποιότητας και των προτύπων διασφάλισής της είναι αδύνατη. Μπροστά στη διαφορετικότητα, που αποτελεί πλούτο για την Ευρώπη, σε ό,τι αφορά στα πρότυπα και στις κατευθυντήριες γραμμές υιοθετούνται γενικές αρχές και όχι συγκεκριμένες προδιαγραφές. Με αυτό το τρόπο θα υπάρξει ευρύτερη αποδοχή και θα επιτευχθεί μια στέρεα βάση για συνεργασία εντός του Ευρωπαϊκού Χώρου της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Κατά συνέπεια τα πρότυπα εστιάζουν στο τι θα έπρεπε να γίνει και όχι στο πώς έπρεπε να γίνει.»

Ευρωπαϊκά πρότυπα για τη Διασφάλιση της Ποιότητας

Τα προτεινόμενα πρότυπα συμφωνούν με τη θέση του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου των Πανεπιστημίων (European University Association) που θεωρεί ότι η ευρωπαϊκή διάσταση της διασφάλισης της ποιότητας συνίσταται στην προώθηση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και στη βελτίωση της διαφάνειας με σεβασμό της διαφορετικότητας σε εθνικό επίπεδο και ως προς τα επιστημονικά πεδία. Άρα τα προτεινόμενα πρότυπα αναγνωρίζουν την προτεραιότητα των εθνικών συστημάτων, τη σημασία της αυτοτέλει των ιδρυμάτων και τις διαφορές μεταξύ των επιστημών. Θα αναφέρουμε στη συνέχεια επιγραμματικά τα προτεινόμενα πρότυπα, αφού όμως σημειώσουμε ότι περιορίζονται στο εκπαιδευτικό έργο και δεν καλύπτουν ούτε το ερευνητικό έργο, ούτε τη διοίκηση των ιδρυμάτων και τη διαχείριση των οικονομικών τους.

Ευρωπαϊκά πρότυπα και κατευθυντήριες γραμμές για την εσωτερική αξιολόγηση των ιδρυμάτων

1. Τα ιδρύματα θα πρέπει να καθορίσουν πολιτική και διαδικασίες για τη διασφάλιση της ποιότητας και πρότυπα για τα προγράμματα σπουδών. Θα πρέπει να καλλιεργήσουν στα μέλη τους τη φροντίδα για την ποιότητα του επιτελούμενου έργου. Θα πρέπει να έχουν στρατηγική δημόσια γνωστή που να εμπλέκει και τους φοιτητές για τη διαρκή βελτίωση της ποιότητας.
2. Τα ιδρύματα θα πρέπει να έχουν μηχανισμούς για την έγκριση, την παρακολούθηση και την περιοδική αναθεώρηση των προγραμμάτων σπουδών.
3. Τα κριτήρια, κανονισμοί και διαδικασίες εξέτασης των φοιτητών θα πρέπει να δημοσιεύονται και να εφαρμόζονται με σταθερότητα.
4. Τα ιδρύματα θα πρέπει να έχουν κριτήρια για την αξιολόγηση του διδακτικού προσωπικού και του προσφερόμενου έργου.
5. Τα ιδρύματα οφείλουν να εξασφαλίζουν το αναγκαίο και κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό για τα προγράμματα σπουδών τους.
6. Τα ιδρύματα θα πρέπει να συγκεντρώνουν πληροφορίες από έρευνες για τα προγράμματα σπουδών, να τις αναλύουν και να τις χρησιμοποιούν κατά την εφαρμογή τους.
7. Τα ιδρύματα οφείλουν να δημοσιεύουν περιοδικά αναφορές με αντικειμενική πληροφόρηση για τα προγράμματα σπουδών.

Ευρωπαϊκά πρότυπα και κατευθυντήριες γραμμές για την εξωτερική αξιολόγηση

1. Οι διαδικασίες εξωτερικής αξιολόγησης θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την αποτελεσματικότητα της εσωτερικής αξιολόγησης.

⁴ http://www.enqa.net/files/ENQA_Bergen_Report.pdf

2. Οι στόχοι των διαδικασιών εξωτερικής αξιολόγησης θα πρέπει να προσδιορίζονται πριν από την εφαρμογή της διαδικασίας με τη σύμφωνη γνώμη των κρινομένων και θα πρέπει να δημοσιεύονται μαζί με τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί.
3. Οποιοσδήποτε αποφάσεις θα πρέπει να βασίζονται σε δημοσιευμένα σαφή κριτήρια που εφαρμόζονται με ενιαίο και σταθερό τρόπο.
4. Όλες οι διαδικασίες εξωτερικής αξιολόγησης θα πρέπει να σχεδιάζονται ώστε να κατατείνουν στην επίτευξη των τεθέντων συμφωνημένων στόχων.
5. Οι αναφορές θα πρέπει να δημοσιεύονται και να περιλαμβάνουν διατυπωμένα με σαφήνεια συμπεράσματα.
6. Εφόσον υπάρξουν υποδείξεις, θα πρέπει να υπάρχει ένα προκαθορισμένο πλαίσιο παρακολούθησης εναρμόνισης με τις προτεινόμενες δράσεις.
7. Η εξωτερική αξιολόγηση πρέπει να λαμβάνει χώρα περιοδικά με γνωστή εκ των προτέρων τη συχνότητα επανάληψης.
8. Οι φορείς εξωτερικής αξιολόγησης οφείλουν να δημοσιεύουν αναφορές σχετικές με τα αποτελέσματα των διαδικασιών που εποπτεύουν.

Ευρωπαϊκά πρότυπα για φορείς εξωτερικής αξιολόγησης

1. Οι φορείς εξωτερικής αξιολόγησης θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την παρουσία και αποτελεσματικότητα των διαδικασιών εξωτερικής αξιολόγησης.
2. Οι φορείς εξωτερικής αξιολόγησης θα πρέπει να είναι αναγνωρισμένοι από δημόσια αρχή εντός του Ευρωπαϊκού Χώρου της Ανώτατης Εκπαίδευσης.
3. Οι φορείς αυτοί θα πρέπει να αναλαμβάνουν δραστηριότητες εξωτερικής αξιολόγησης σε κανονική βάση.
4. Θα πρέπει να έχουν κατάλληλο προσωπικό και ανάλογους πόρους.
5. Θα πρέπει να έχουν σαφείς και ρητούς στόχους δημόσια γνωστούς.
6. Οι φορείς εξωτερικής αξιολόγησης θα πρέπει να είναι ανεξάρτητοι και να εξασφαλίζεται ότι οι αναφορές τους δεν επηρεάζονται ούτε από τα κρινόμενα ιδρύματα ούτε από τα υπουργεία.
7. Οι διαδικασίες και τα κριτήρια θα πρέπει να είναι προκαθορισμένα και δημόσια γνωστά, και να μπορούν να ικανοποιήσουν της απαιτήσεις εξωτερικής αξιολόγησης όπως περιγράφονται στην προηγούμενη παράγραφο.
8. Οι φορείς εξωτερικής αξιολόγησης θα πρέπει να διαθέτουν διαδικασίες και για τη δική τους λογοδοσία.

Τα παραπάνω πρότυπα και κατευθυντήριες γραμμές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από το Εθνικό Σύστημα Διασφάλισης της Ποιότητας του Πανεπιστημιακού έργου, εφόσον αναγνωρίζουν τις εθνικές ιδιαιτερότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις επιστήμες. Ωστόσο αυτός ο ελάχιστος κοινός παρανομαστής κρύβει μια άλλη συζήτηση που γίνεται παράλληλα. Στην πραγματικότητα δύο απόψεις αντιπαρατίθενται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η μία αντιλαμβάνεται τη διασφάλιση της ποιότητας ως μια διεργασία «προστασίας του καταναλωτή», όπου τελικός καταναλωτής είναι ο εργοδότης του πανεπιστημιακού απόφοιτου, κι όπου επιζητείται η μείωση του κόστους της εκπαίδευσης, ιδιαίτερα για το δημόσιο. Η άλλη άποψη αντιλαμβάνεται την αξιολόγηση ως μια διαρκή διαδικασία συνεχούς αυτοβελτίωσης και θεωρεί την εναρμόνιση αναγκαία για να υπάρξει ενίσχυση σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η πιστοποίηση των ιδρυμάτων

Ας δούμε λοιπόν πώς εκδηλώνεται η πρώτη άποψη, που δεν προέρχεται από τους κόλπους των Πανεπιστημίων, ούτε καν από τα Υπουργεία Παιδείας των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Με ημερομηνία 12 Οκτωβρίου 2004 κατατέθηκε πρόταση οδηγίας (2004/0642 COD⁵) όπου αναφέρονται τα εξής.

«Συνιστάται στα κράτη-μέλη όπως:

- A. Απαιτούν από όλα τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης που είναι ενεργά εντός της επικράτειάς τους, να εισαγάγουν ή να αναπτύξουν ενδεδειγμένες, εσωτερικούς μηχανισμούς διασφάλισης ποιότητας.

⁵ http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0642en01.pdf

- B. Απαιτούν από όλους τους φορείς διασφάλισης ή πιστοποίησης ποιότητας που λειτουργούν εντός της επικράτειας τους να είναι ανεξάρτητοι στις κρίσεις τους, να εφαρμόζουν τα στοιχεία διασφάλισης ποιότητας που έχουν αποφασισθεί στις Συστάσεις της Επιτροπής του Σεπτεμβρίου 1998 και να εφαρμόζουν ένα κοινό σύνολο προτύπων, διαδικασιών και οδηγιών, για σκοπούς αξιολόγησης.
- Γ. Ενθαρρύνουν τους φορείς διασφάλισης ποιότητας και πιστοποίησης, μαζί με τους οργανισμούς που εκπροσωπούν την ανώτατη εκπαίδευση, να δημιουργήσουν ένα «Ευρωπαϊκό Μητρώο Φορέων Διασφάλισης Ποιότητας και Πιστοποίησης» και να ορίσουν τις προϋποθέσεις για εγγραφή στο Μητρώο.
- Δ. Επιτρέπουν στα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης που είναι ενεργά εντός της επικράτειάς τους να επιλέγουν ανάμεσα στους φορείς διασφάλισης ποιότητας ή πιστοποίησης που είναι εγγεγραμμένοι στο Ευρωπαϊκό Μητρώο, ένα φορέα που ικανοποιεί τις δικές τους ανάγκες και προφίλ.
- Ε. Αποδέχονται τις κρίσεις όλων των φορέων διασφάλισης ποιότητας και πιστοποίησης που είναι εγγεγραμμένοι στο Ευρωπαϊκό Μητρώο, ως βάση για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη χορήγηση αδειών, ή τη χρηματοδότηση των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων θεμάτων που αφορούν την επιλεξιμότητα για φοιτητικές υποτροφίες και δάνεια.»

Η πρόταση οδηγίας αποτελεί σημαντική τομή ως προς τις διαδικασίες που αναπτύσσονται με τη συμμετοχή των Πανεπιστημίων. Τα δύο τελευταία σημεία (Δ) και (Ε) περιορίζουν αφενός τα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών-μελών για άσκηση εθνικής πολιτικής στην Ανώτατη Εκπαίδευση, κι αφετέρου συνιστούν μια άλλη αντίληψη για τον Ευρωπαϊκό Χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης, ως ένα χώρο ενιαίας ελεύθερης αγοράς παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Για την Ελλάδα η πρόταση οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής βρίσκεται σε αντίθεση με το Σύνταγμα της χώρας, όπως θα δείξουμε παρακάτω.

Ας δούμε επομένως τι θα σήμαινε η εφαρμογή της παραπάνω οδηγίας εάν υιοθετούνταν. Οποιοσδήποτε φορέας εγγεγραμμένος στο «Ευρωπαϊκό Μητρώο Φορέων Διασφάλισης Ποιότητας και Πιστοποίησης» θα μπορεί να προσφέρει υπηρεσίες πιστοποίησης σε όλο το χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και πέραν αυτού, χωρίς να απαιτείται η γνώση των εκπαιδευτικών πολιτικών της χώρας όπου είναι εγκατεστημένο το Πανεπιστήμιο, ούτε το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας, ούτε η πολιτική χρηματοδότησης από τη χώρα ή ενδεχόμενα από την ιδιωτική οικονομία. Τα Πανεπιστήμια θα είναι υποχρεωμένα, εφόσον εφαρμόζονταν η οδηγία, να απευθύνονται σε έναν οποιοδήποτε τέτοιο φορέα, να καταβάλουν το κόστος της αξιολόγησης/πιστοποίησης με την ελπίδα της πιστοποίησης των προγραμμάτων σπουδών που έχουν εκπονήσει και λειτουργούν, αποκλείοντας κατ' αρχήν την πιθανότητα η πιστοποίηση να προκύψει ως αποτέλεσμα συναλλαγής. Επιπλέον μία ιδιωτική σχολή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που θα δραστηριοποιούνταν στην Ελλάδα θα μπορούσε να αποτανθεί σε ένα Φορέα Πιστοποίησης εκτός Ελλάδας που είναι εγγεγραμμένος στο Ευρωπαϊκό Μητρώο για να ζητήσει πιστοποίηση (σημείο Δ). Σε περίπτωση που η σχολή πιστοποιηθεί, το ελληνικό κράτος δεσμεύεται να αποδεχθεί την απόφαση του Φορέα Πιστοποίησης και να αναγνωρίσει την εν λόγω σχολή ως ιδιωτικό πανεπιστήμιο (σημείο Ε). Συνεπώς, με αυτό τον τρόπο παρακάμπτεται παντελώς η εθνική νομοθεσία περί ιδιωτικών πανεπιστημίων και επιπλέον το ελληνικό δημόσιο θα αναλάμβανε οικονομικές υποχρεώσεις έναντι των ιδιωτικών πανεπιστημίων που θα αναγνωρίζονταν με αυτό τον τρόπο (σημείο Ε).

Γνωρίζουμε ότι άλλες χώρες όπως η Γαλλία έχουν επίσημα εκφράσει την αντίθεσή τους στην εκχώρηση της αξιολόγησης των πανεπιστημίων σε ιδιωτικούς υπερκρατικούς φορείς, όχι μόνο γιατί οι Φορείς Πιστοποίησης θα ασκούν μη δημοκρατικά ελεγχόμενη εξουσία, αλλά και γιατί η λειτουργία αυτή θα πλήξει την ποιότητα των προγραμμάτων σπουδών, αφού μοιραία θα επικρατήσουν μη επιστημονικά κριτήρια εφαρμοζόμενα από ένα ανεξέλεγκτο γραφειοκρατικό μηχανισμό. Η Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Κύπρου κ. Ελπίδα Κεραυνού-Παπαηλιού σημειώνει: «Το να δοθεί η ελευθερία σε μη κρατικά ιδρύματα, και μάλιστα κερδοσκοπικού χαρακτήρα, να απευθύνονται σε οποιουδήποτε φορείς αξιολόγησης, έστω έγκριτους φορείς, οι οποίοι επίσης μπορεί να είναι ιδιωτικοί οργανισμοί/εταιρείες, για σκοπούς πιστοποίησης των ίδιων των ιδρυμάτων ή των προγραμμάτων τους, και το κράτος να είναι υποχρεωμένο να

αποδεχθεί τις εν λόγω πιστοποιήσεις, είναι σίγουρα επικίνδυνο. Η πιστοποίηση ιδρυμάτων (ακόμη και η τυπική πιστοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων τους) δεν αφορά κρατικά ιδρύματα.»⁶

Η ελληνική πραγματικότητα

Στην Ελλάδα ουδεμία συζήτηση έγινε μέχρι τώρα για την πρόταση οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Είναι ωστόσο επιτακτική ανάγκη τα Πανεπιστήμια, το καθένα ξεχωριστά και η Σύνοδος των Πρυτάνεων, να διατυπώσουν ρητά και δημόσια την ακόλουθη απλή αρχή: «Η πιστοποίηση δεν αφορά ελληνικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ούτε ως προς την όλη λειτουργία τους, ούτε ως προς τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα». Το Υπουργείο Παιδείας με τον πιο καθαρό και επίσημο τρόπο οφείλει να πράξει το ίδιο, δηλαδή να καταστήσει σαφές προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι δεν προτίθεται να εκχωρήσει σε ιδιωτικούς φορείς την εξουσία που ασκεί, όπως απορρέει από το Σύνταγμα της χώρας.

Ας προσεγγίσουμε πλέον την πραγματικότητα όπως παρουσιάζεται συγκεκριμένα στη χώρα μας. Το Υπουργείο Παιδείας κατέθεσε στο Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας ένα απλό σημείωμα μόλις μιας σελίδας για την αξιολόγηση του έργου των Πανεπιστημίων. Από δημοσιογραφικές πληροφορίες γνωρίζουμε ότι στις 30 Μαρτίου 2005 το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας κατέληξε σε κάποιες γενικές προτάσεις στις οποίες θα βασισθεί το Υπουργείο για να προετοιμάσει Σχέδιο Νόμου. Διαμηνύεται προς πάσα κατεύθυνση ότι το χρονοδιάγραμμα θα είναι ασφυκτικό. Ωστόσο θα πρέπει να αποτελεί απαίτηση των Πανεπιστημίων το δικαίωμα σχολιασμού του Σχεδίου Νόμου πριν κατατεθεί στη Βουλή. Εάν το Υπουργείο θα ήθελε ο Νόμος να είναι εφαρμόσιμος και να εφαρμοσθεί, θα έπρεπε να δώσει στο σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας ένα εύλογο διάστημα δύο μηνών, για να εκφράσουν απόψεις όχι πλέον επί των αρχών, αλλά επί των κανονισμών και των διαδικασιών.

Επειδή πρόκειται για Νόμο που έχει σχέση με τη διασφάλιση της ποιότητας της Ανώτατης Εκπαίδευσης της χώρας, που για πρώτη φορά θα θεσμοθετηθεί, είναι αναγκαίο να τονισθεί η σημασία της ποιότητας, να προσδιορισθούν οι όροι διασφάλισής της, με κύρια την ευθύνη της Πολιτείας να εξασφαλίζει τους αναγκαίους πόρους και υποδομές, και τέλος να αποκλείεται οποιοδήποτε ενδεχόμενο πιστοποίησης των ιδρυμάτων από εξωτερικούς φορείς. Επομένως ο Φορέας για τη Διασφάλιση της Ποιότητας που θα ιδρυθεί θα έπρεπε να είναι εθνικής εμβέλειας και όσα ιδρύματα είναι αναγνωρισμένα και λειτουργούν εντός της χώρας θα οφείλουν να απευθύνονται αποκλειστικά και μόνο σε αυτό τον Φορέα για την αξιολόγησή τους. Επομένως θα πρέπει με σαφή τρόπο να προκύπτει από το κείμενο του Νόμου ότι η αξιολόγηση δε συνδέεται με τη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων και ότι δεν θα τεθεί στο μέλλον ζήτημα πιστοποίησης από εξωτερικούς φορείς.

Στο πλαίσιο της αυτοτέλειας των ιδρυμάτων η σημαντικότερη διαδικασία εμπέδωσης της αξιολόγησης δεν μπορεί παρά να είναι η εσωτερική αξιολόγηση των ιδρυμάτων. Τα ίδια τα ιδρύματα οφείλουν να διαμορφώσουν πολιτική για την ποιότητα, θεσπίζοντας ταυτόχρονα διαδικασίες για τη διασφάλισή της. Τα Πανεπιστήμια μέσα από τη δημιουργική ανάπτυξη της γνώσης και με μηχανισμούς αμοιβαίων κρίσεων εξασφαλίζουν τη συνέχεια και την ανανέωσή τους. Οι διαδικασίες αυτές σε ένα μαζικό πανεπιστήμιο θα έπρεπε να βρίσκονται υπό διαρκή έλεγχο, θεσμοθετώντας ένα Παρατηρητήριο της Ποιότητας, που αποτελεί το πρωταρχικό ζητούμενο της Παιδείας. Αν αναφερόμεθα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης θα έπρεπε να προσδιορίσουμε την αντίληψή μας για τις διδακτορικές διατριβές, για τα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών, για τα ουσιαστικά προσόντα εκλογής ανάλογα με τη βαθμίδα του διδακτικού-ερευνητικού προσωπικού, που είναι καθοριστικοί παράγοντες για την ποιότητα του επιτελούμενου έργου. Θα έπρεπε να έχουμε υψηλές απαιτήσεις προσφοράς ερευνητικού έργου, αλλά και να εξασφαλίζουμε τους όρους ώστε κάθε μέλος του Πανεπιστημίου να έχει τη δυνατότητα ερευνητικών δραστηριοτήτων. Θα έπρεπε να εξασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση η αδιάσπαστη ενότητα εκπαίδευσης και έρευνας. Το εκπαιδευτικό έργο θα έπρεπε να ευρίσκεται υπό μόνιμο έλεγχο, όχι μόνο με ερωτηματολόγια που συμπληρώνουν οι φοιτητές, αλλά οργανώνοντας σε βάθος συζητήσεις μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων μετά το πέρας κάθε εξαμήνου. Θα έπρεπε να καθορίσουμε πρότυπα για το εκπαιδευτικό υλικό που παρέχουμε στους

⁶ Ελπίδα Κερανού-Παπαηλιού «Η εξέλιξη της πορείας από το Βερολίνο στο Bergen με κέντρο βάρους τη διασφάλιση ποιότητας», Πανεπιστήμιο Κύπρου, Δεκέμβριος 2004.

φοιτητές και να φροντίζουμε για τη διαρκή ανανέωσή του. Θα έπρεπε να ορίσουμε τις απαιτήσεις σε εργαστηριακές υποδομές και σε πλούτο βιβλιογραφικών πηγών διαθέσιμων στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου. Ιδιαίτερα θα έπρεπε να ορισθούν οι ευθύνες και υποχρεώσεις της Πολιτείας για τις κτιριακές υποδομές, για τον εξοπλισμό και τις Βιβλιοθήκες. Τέλος, θα πρέπει να περιλάβουμε στις υψηλές απαιτήσεις προσφοράς έργου το διοικητικό προσωπικό, με ουσιαστική αξιολόγηση του έργου του, και όχι απλή εκτίμηση τυπικών προσόντων.

Το επόμενο επίπεδο θα είναι η εξωτερική αξιολόγηση που θα πρέπει να βασίζεται στην αρχή της ομότιμης και αμοιβαίας επιθεώρησης. Σε όλες τις κρίσεις και αξιολογήσεις εντός των πανεπιστημίων εφαρμόζεται στην απλή αρχή ότι ο κριτής θα πρέπει να έχει τουλάχιστον τα προσόντα ή/και την ιδιότητα του κρινόμενου. Ο κανόνας αυτός θα έπρεπε να επιβεβαιωθεί και στη συνολική αξιολόγηση του έργου των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Αν η Πολιτεία θα ήθελε να συμβουλευέται τους κοινωνικούς εταίρους σε θέματα Παιδείας, δεν έχει παρά να θεσμοθετήσει ειδικά γι' αυτό συμβουλευτικά όργανα. Σε καμία περίπτωση οι επιτροπές κρίσης και αξιολόγησης των πανεπιστημίων δεν θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν παράγοντες της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής, γιατί η μόνη προβλέψιμη συνέπεια θα είναι η υπονόμηση της ποιότητας των πανεπιστημίων. Γιατί η αναγκαία σύνδεση της εκπαίδευσης με την κοινωνική και οικονομική ζωή δεν θα προέλθει από τη συμμετοχή δυο-τριών τοπικών παραγόντων σε αυτές τις επιτροπές κρίσης. Αντικείμενο της εξωτερικής αξιολόγησης θα έπρεπε να είναι η πολιτική του ιδρύματος για τη διασφάλιση της ποιότητας, τόσο ως προς το σχεδιασμό της, όσο και ως προς την υλοποίησή της. Κρίνεται δηλαδή η συνέπεια του ιδρύματος ως προς τους στόχους ποιότητας που το ίδιο θέτει και κρίνεται ακόμα ως προς την ανταπόκρισή του στους εκπαιδευτικούς στόχους των προγραμμάτων σπουδών που εκπονεί. Τέλος αξιολογείται η σύνδεση της έρευνας με τη διδασκαλία και η εκπαίδευση μέσα από την έρευνα ως σταθερή αναφορά ποιότητας του πανεπιστημιακού έργου. Βασική αποστολή της εξωτερικής αξιολόγησης είναι η βελτίωση του παραγόμενου έργου, η ενθάρρυνση των θετικών πρωτοβουλιών, η προβολή των επιτευγμάτων και ο εντοπισμός τυχόν αδυναμιών.

Ο Εθνικός Φορέας για τη Διασφάλιση της Ποιότητας της Ανώτατης Εκπαίδευσης θα έπρεπε να έχει ως αποκλειστική αποστολή την εποπτεία της όλης διαδικασίας και τον προσδιορισμό κατευθυντήριων γραμμών και προτύπων για το σύνολο των ιδρυμάτων. Θα είχε ακόμα το ρόλο του συνδέσμου με την Πολιτεία παρέχοντας πληροφορίες προς την Εθνική Αντιπροσωπεία και διαπιστώσεις προς το Υπουργείο σε ό,τι αφορά τις υποχρεώσεις του να εξασφαλίζει τους αναγκαίους υλικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό. Επειδή θα είναι χρήσιμη η επικοινωνία και εναρμόνιση με τον Ευρωπαϊκό Χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης, ο Εθνικός Φορέας θα έπρεπε να μετέχει ενεργά στον Ευρωπαϊκό Σύνδεσμο για τη Διασφάλιση της Ποιότητας. Ως προς τη σύνθεσή του, θα έπρεπε κατ' απόλυτη πλειοψηφία να αποτελείται από Καθηγητές Πανεπιστημίου και να υπάρχει συμμετοχή εκπροσώπου των φοιτητών.

Συμπεράσματα

Η πρόταση του Υπουργείου θα μπορεί να κριθεί μόνο αφού κατατεθεί. Τότε θα φανεί αν πρόκειται για τομή προς τη διασφάλιση της ποιότητας ή για ναρκοθέτηση και υπομονόμηση της ποιότητας. Σε κάθε περίπτωση θεωρούμε απαραίτητο να υπογραμμίσουμε την υποχρέωση του Υπουργείου να θέσει υπό την κρίση των Πανεπιστημίων και σε δημόσια διαβούλευση το Σχέδιο Νόμου για ένα διάστημα δύο μηνών από τη δημοσίευσή του. Η αξιολόγηση θα συμβάλει στη βελτίωση του έργου των Πανεπιστημίων μόνο εφόσον αποτελέσει συστατικό στοιχείο της αυτοτέλειας και η ποιότητα αναδειχθεί σε σταθερά ζητούμενο στόχο. Με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο θα πρέπει να αποκλεισθεί οποιοδήποτε ενδεχόμενο πιστοποίησης από εξωτερικούς φορείς. Τέλος η Πολιτεία θα πρέπει πέραν των θεσμών, που χρειάζονται, αλλά δεν αρκούν, να αναλάβει τις ευθύνες της για τις κτιριακές και εργαστηριακές υποδομές των πανεπιστημιακών Τμημάτων, για τη στήριξη των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών, για την αναγνώριση του έργου των καθηγητών και για χρηματοδότηση στο ύψος που απαιτεί η οικοδόμηση της Κοινωνίας της Γνώσης σύμφωνα με τη στρατηγική της Λισσαβόνας, που σημαίνει 5% του Ακαθαρίστου Εθνικού Προϊόντος για την Παιδεία και 3% για την Έρευνα.